

SCHELPENHANDEL IN NIEUW GUINEA

I. Algemeen

Tot op heden en blijkens archaeologische vondsten sedert praehistorische tijden spelen schelpen in de minder ontwikkelde samenlevingen een rol, welke overeenkomt met die van de edele metalen en van edelstenen - de laatste tot op zekere hoogte - in de moderne maatschappij. Zulks als waardemeter, ruilmiddel, sieraad, e.d., mede vanwege bestendigheid, aantrekkelijkheid en relatieve zeldzaamheid, althans voor de gebruikers.

Ondernemende kooplieden bouwden enkele eeuwen geleden fortuinen op, door het vervoeren van de in deze streken (Indische en Stille Oceaan) zo overvloedig voorkomende kleine Kauri's - vooral Cypraea moneta en C. moneta annulus - naar Afrika, vooral naar de Westkust, alwaar zij werden geruild tegen palmolie, ivoor en andere bevolkingsproducten. De aanvoer werd dèrmate groot, dat in de kuststreken "inflatie" ontstond en tenslotte als bruidschat 60.000 - 100.000 kauri's werden gevergd, te leveren als halskettingen van ieder 40 schelpen. ¹⁾

Menig achtergebleven gebied, voorzover moderne economische ontwikkeling betreft, kent nog de schelpengeldhuishouding. West-Papoea bijvoorbeeld, telt tenminste nog 300.000 inwoners, die, hetzij schelpengeld uitsluitend gebruiken, hetzij dit nog niet geheel hebben geabandonneerd voor metaal- en papiergeld. Dit komt derhalve voor dit land neer op tenminste 43% van het totale geschatte inwonertal, uiteraard voornamelijk levend in het moeilijk toegankelijke Centrale Bergland en de uitlopers daarvan.

De overgang van de schelpengeldhuishouding naar het moderne geld, crediet- en bankwezen is ook in sommige andere delen van de wereld een allesbehalve voldongen feit. Wij geloven, dat het meer uit te werken onderwerp als economisch verschijnsel, tezamen met de aanverwante feiten, consequenties en problematiek behandeling verdient in deze "Berichten" in de naaste toekomst, dan speciaal voor wat dit land betreft.

II. Commerciële schelpen-inzameling

Sedert de komst van allochtone handelaren in dit land, die voor bepaalde soorten van schelpen begerenswaardig geachte voorwerpen in ruil aanboden, leerde de Papoea ook de handelswaarde van de paarlmoerschelp kennen. Ook oorspronkelijk werd door de bevolking naar deze grote schelpsoorten gedoken, doch toen ging het om de organische inhoud daarvan, derhalve om voedsel (zoals overigens heden ten dage nog wel geschiedt).

De eigenlijke meer uitgebreide vraag van de handel begon voor wat dit land betreft omstreeks het jaar 1900, voornamelijk ten behoeve van de knopen-industrie en voor de vervaardiging van kunstvoorwerpen. De belangstelling van de Papoea's voor deze visserijvorm groeide snel, dusdanig, dat er "rechtsgebieden" ontstonden, evenals zulks bij de visvangst het geval was en is. Elk dorp in vrijwel alle paarlmoerschelpen-gebieden kwam dan ook tot afgebakende schelpengronden en de rechtsorde vond ten aanzien daarvan handhaving door de dorpsadathoofden, aan de Noordkust nabij Hollandia "ONDOAFI" genoemd en bijvoorbeeld in de Radja Ampat: "KAPITAN LAUT".

Het adathoofd geeft aan, op welke tijden er mag worden gevisst naar schelpen. In vele dorpen is het nog zó, dat vissen zonder toestemming van het adathoofd een confiscatie inhoudt - indien de overtreder gesnapt wordt - van de verzamelde schelpen.

In het algemeen zijn overigens de dorpsbewoners aan het adathoofd slechts erkenning als zodanig verschuldigd en hebben zij geen verdere verplichtingen als b.v. recognitie

1) Zie o.m. JOYCE ALLAN: Cowry shells of world seas, Georgian House - Melbourne, 1956.

recognitie-betaling of retributie.

Dorps- en/of stamvreemden, die toestemming vragen om schelpen te mogen opduiken, ontvangen een beslissing na een beraadslaging van dorps hoofd, adathoofd en de dorpsouderen.

Alhoewel misschien niet zo rijk aan nuttige schelpensoorten als het Australische "Great Barrier Reef", heeft West-Papua ongewoon dichtbevolkte schelpengronden, de beste waarvan de rifgebieden vormen rondom het Noordelijk deel van het eiland. Tropische wateren en koraalriffen bieden de ideale levensvoorwaarden voor de meeste mollusken, welke het goede industrie-paarlemoer kunnen leveren. De tot nu toe bekende paarlemoerschelpen-gronden van Nederlands Nieuw-Guinea beslaan meer dan duizend vierkante zeemijlen in totaal.

De voornaamste soorten met handelswaarde, welke hier voorkomen, zijn:

- a) TROCA (Trochus niloticus), lokaal "Lola".
- b) BLACKLIP (Pinctada margaritifera), lokaal: "Pea-Pea".
- c) GOLDLIP (Pinctada maxima), lokaal eveneens: "Pea-Pea".
- d) GREENSNAIL of BURGOS (Turbo marmoratus) lokaal: "Biah Boelan" of "Batoe Laga".

De Troca, die een grote trechtervormige schelp bezit, beweegt zich vrij op de bodem van de zee. In ondiep water treft men veelal de jongere exemplaren aan, terwijl de volwassen dieren vanaf 6 tot over 30 meter diepte leven. Voor de bevolking is deze soort wel het gemakkelijkst bereikbaar en zij wordt in grote hoeveelheden opgedoken tot op circa 9 meter diepte.

De soms ook wel parels leverende, tot meer dan 20 cm grote oesterschelpsoorten (Blacklip en Goldlip hechten zich aan rotsen, stenen of riffen vast. Zij zijn vanwege de grotere diepten, waarop zij in meer aanzienlijke hoeveelheden leven (15 - 60 meter) zonder duikapparatuur moeilijk of niet te benaderen. Dit weerspiegelt zich natuurlijk in de meer bescheiden "pluk" dezer dieren.

De Greensnail of Burgos, met een volumineuze, ronde en zware, dikwandige schelp is eveneens vrijbewegend en wordt opgedoken vanaf 3 tot 10 meter diepte. Deze slak wordt in geringere hoeveelheid gevonden en komt zeer verspreid voor langs de gehele kustlijn vanaf Hollandia tot boven Kokonao. Exemplaren van ca. één kilo gewicht aan schelp alleen zijn geen zeldzaamheid.

Ofschoon goede schelpengronden vaak een onnoemelijk aantal dieren rijk zijn, kunnen ook zij uiteraard worden "overvist". Daarenboven kennen de genoemde schelpdieren, vooral in de jonge levensjaren vijanden, waaronder de spectaculaire vissoort "Ikan kakatoea" (Cheilinus-species), die met een kakatoesna velachtige bek de schelp in stukken breekt om bij de mollusk te kunnen komen.

III. Het verhandelen van paarlemoerschelpen.

Productiecijfers zowel als exportprijzen der paarlemoerschelpen zijn aan grote fluctuaties onderhevig.

Het duiken naar schelpen in dit land geschiedt wel eens op collectieve basis, doch is als regel een individuele "part time" bezigheid. Men maakt gebruik van eigen gemaakte "duikbrillen", waarbij precies in de oogholten passende, uit hout gesneden monturen worden gemaakt. De opbrengst van een duikdag (4 tot 5 uren) varieert natuurlijk sterk, maar een veilige schatting lijkt: gemiddeld 3/5 kg per man/duikdag, mits bij kalme zee.

Teneinde het weekdier te laten vergaan en tevens bij wijze van opslag worden kort na het opduiken de schelpen begraven. Bewaring in de open lucht, vooral in de zon, doet namelijk ook de glans van het paarlemoer verbleken. Bij latere verkoop worden de schelpen schoongewassen na opgraving en ontdaan van de als regel aanwezige kalklaag.

De schelpen-opkopers, zeer vaak Chinezen, sorteren vervolgens de schelpen en verpakken deze volgens de standaard-aanwijzingen van de exporteurs. Dit sorteren is een vak op zich. De oude schelpen bijvoorbeeld hebben vaak een dikke kalklaag waaronder zich boorderparasietjes kunnen bevinden, waardoor de schelp waardeloos wordt. Ook de jonge en kleinere exemplaren zijn minder gewild.

Soms worden de schelpen gekookt om bijvoorbeeld de slak gemakkelijker te kunnen verwijderen. Heeft het koken té lang geduurd - zulks kan worden gecontroleerd door een stuk van het randgedeelte af te slaan - dan verraadt een mica-achtig, vele lagen vertonend, breukvlak dat de schelp is "doodgekookt", derhalve waardeloos.

De exporthandel eist, dat TROCA-schelpen in dubbele zakken worden verpakt van ieder 80 kg bruto-gewicht, de schelpen bovendien liefst gesorteerd in drie afmetingen, van 5 tot 12 cm over de basis gemeten: dit vanwege de ouderdomsbepaling, met de verwerkingsmogelijkheden samenhangend.

IV. Sierschelpen.

Naast de paarlemoerschelpen kent dit land nog tal van andere fraaie schelpensoorten. Vele experts beschouwen de wateren vanaf de Bandazee in Oostelijke richting over de Noordkust van Nieuw-Guinea gaande naar de Koraalzee en het plm. 2.000 kilometer lange koraalformatie-gebied van Queensland, Australië, "Great Barrier Reef"

Reef" geheten, als het rijkste schelpengebied ter wereld.

Ook de betere exemplaren van deze schelpen hebben een zekere tot soms zeer aanzienlijke handelswaarde, hetzij voor de verwerking tot gebruiksvoorwerpen en sieraden, hetzij voor het groeiende aantal verzamelaars, vooral in Europa en de Verenigde Staten.

De zeventiende-eeuwse varende Hollanders waren onder de eersten om vanuit alle hoeken van de wereld - meestal echter vanuit deze contreien - fraai getekende of gekleurde, hetzij bijzonder grote of bizar gevormde schelpen mee te nemen naar de thuishavens. Al snel ontstonden "schelpenkabinetten" en verscheen de eerste schelpenliteratuur. Vele schelpsoorten, die aan de kusten van West-Papoea voorkomen, kunnen al worden teruggevonden in de van 1705 daterende biologische studie: "d'Amboinsche Rariteytkamer" van RUMPHIUS, handelende over de Zuid-Molukken. Evenals heden ten dage weer geschiedt, gaf men indertijd reeds tot duizenden guldens voor een gewild en gaaf exemplaar van een schelp.

In een recent rapport van de Zuid-Pacific-Commissie betreffende de visserij-technische conferentie van februari 1961 wordt de aandacht gevestigd op de recente duidelijke toename van amateur-schelpenverzamelaars en het ontstaan van kleine handelsorganisaties - vooral op het Noordelijk Halfrond - gespecialiseerd op conchologisch materiaal. Voor de plaatselijke bevolking zou in deze vraag een zeker geldinkomen kunnen schuilen. Door de S.P.C. worden nadere inlichtingen verzameld omtrent potentiële en bestaande markten voor bedoelde schelpen.

Bewerkt naar twee artikelen in de Berichten van de Dienst van Economische Zaken van het Gouvernement van Nederlands Nieuw-Guinea, mei 1962. Voor het C.B. ingezonden door mr. D. van Romburgh.